

A L T A I 1984

BELUHHA & MASO

Matkapäevik

Suusa IV marsruudil: Tjungur - Kutšerla jõgi - Koni-Airõ jõgi - radiaal Koni-Airõ kurule (talvel 2A) ja tipule 3330 m - Koni-Airõ liustik - Kaptšali kuru (1B) - Kaptšali liustik - Kaptšali jõgi - Katuni jõgi - Katuni liustik - PKT kuru (talvel 3B) - Beluhha traavers - Beluhha idatipp 4506 m (3A) - Katuni jõgi - Ülemise Sadula kuru (1A) - Valge Berelli jõgi - Alumine Laager Kok-Koli jõel - radiaal nimetule 1A kurule - Malõi Kok-Koli jõgi - Kok-Koli kuru (1B) - Kurkure liustik - Turistide kuru (2A) - Men-Su liustik - Družba kuru (1B) - Ak-Kemi liustik - Ak-Kemi jõgi - MP kuru - Kutšerla jõgi - Tjungur

19 päeva

280 kilomeetrit

HELI TALVIK - ELVTUI aspirant,
PILLE OOLUP - TRÜ Kt-IV üliõpilane,
SVEN MÄSES - LKTUI nooremteadur,
EDUARD PUKKONEN - EGV TGT geoloog,
JÜRI VILISMÄE - TRÜ RML nooremteadur,
ANDRES TONISSON - TTV KKV vaneminsener,
JAAK PALUMETS - TRÜ TKG aspirant.

21. JAANUAR - LAUPÄEV

Jälle oli seitsme noore inimese elu sealmail, et isikliku elu niidid tuli kurnariide sasisit servast ühte sulatada ja mõttest inimevõimete taluvuspiiri selgitavaks ekspeditsiooniks koondada. Nagu ikka TRÜ egiidi ja mäsleva Sveni juhikae toetusel. Seitsmest ilmakaarest, mandrilt ja saarest koondus rännumehi ettenähtud päevaks Leningradi 27 ühikasse ja Heli juurde ujulasse. Kambjast jõudis päralt raevukas Jürka, Stroomi pulmast udune Ets, pikkade ettevalmistuste lõppfaas saabus mõni tund enne rongi, jüdes salvokate libisedes ujulast ühikasse. Lõpuks oli Sveni salapärase grupp ometi koos, hirmsad kilogrammid valati vormi ja meeled mehistusid põdura Raitsi ja teiste mahajääjate pisaratest. Kell kukkus. Karavan siirdus teele. Otsekui põlvkondade järjepidevuse tagamiseks oli meid abistamas geograafia naisrebaste vapper trio, esialgu küll šerpadena, aga miks mitte kunagi ka ... Aitäh teile Mari, Margit ja Katre. Traditsiooniline rännak mööda endisest Treffneri koolist, üle rahuliku Emajõe, läbi iidse Raekoja väljaku ja üles Lätte munakasest tänavast möödus viperusteta. Inglisilla "puhkus taastab jõudu" jäi lõpuni lugemata, Toome steriilsete peldikute kodusus proovimata, võidu maabergrupiga rükkisid koormavedajad iidsesse Tartu vaksalisse, otsides teel abitu Aulise trukki ja tundes suulist turvalisust kaasavõetud proviandi tõttu.

Tuhandete saatjate lehvitused, rebaste ja mitmete tuntud alpihuntide käesurumised, viimased silmavaatamised, kui liigutav oli see kõik. Kiunus vedurivile ja rong sööstis kiirust kogudes Põlva poole. Oo Tartu, küll tahaks siia kilbiga tagasi tulla.

Tubane kupee liitis nii meie kui naabergrupi uljureid. Kui viimaseid ühendas Miku veinikanister, siis meid karsklaste tervislik ja kaine mõtlemine. Põletasime mõttes viimaseid sidemeid soojendasime hõõgvele qmmused unistused ja nautisime mõttes oma võidukat saabumist. Ainult üks kuu.

Ats

Täienduseks:

Kui me oma killavooriga lõpuks Tartu raudteejaama jõudsim, võtsid meid vastu ärasaatjad Kalev Muru juhtimisel, kes aitasid lasti perroonile toimetada. Esialgu puudusid küll veel Jürka ja Andres koos suuskadega, kuid natukese aja pärast leiti nemadki. Jürka olla leidnud, et jala on siiski kindlam. Alpinistid kinkisid meile kahtlase hõbepaberisse pakitud asjakese, mis väga meenutas süldikarpi. See pakike lubati avada allas tipus.

Heli

22.JAANUAR - 24.JAANUAR

Järgmisi kolme päeva ühendas rongisõit, siit ka kokkusuurtum käsitlus selle matkade tüütuma (kuid mõnusaima) perioodi kohta. Moskva oli nagu ikka külm, tõtlik ja eemaletõukav. Esivanemate igipõlist rituaali "Žiguli" õllekas meid jätkata ei lastud, liiga lagastatud on siin ääremaade puhtad tavad. Jäigi üle kohvik "Ivuška", kus tagasihoidlikust lõunasöögist kasvas Pille pealekäimisel välja rafineeritud šampuse-orgia. Matk sai sisse õnnistatud ja veidi ka Everesti meeste moodi juttu räägitud.

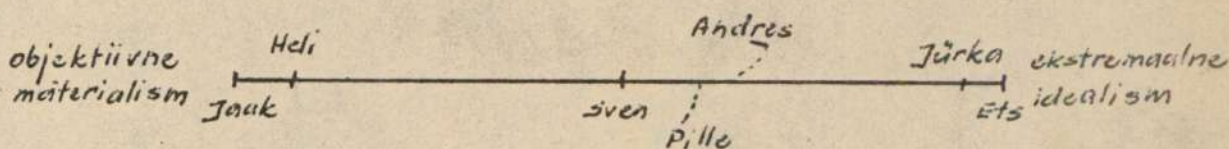
Poest me nagu ikka midagi ei saanud, jaamas vinnasime end koos varigrupiga vaguasisse nr.2 ja raudruun sööstis huilates Barnauli poole.

Sõit vältas meil teisipäeva hommikuni, teel juhtus mõndagi, mida poleks saanud juhtuda seistes. Suhteliselt nukker elu ajendas Etsi alustama suurt diskussiooni inimkonna teadmiste ja vajaduste üle, küsimuse elulisust kinnitas kaasalööjate arvukus ja etlemiste ilmekus. Vastandina Eduardi orientaalet kõikehõlmavale suvalisele skeptitsismile esindas kainet mõistust ja objektiivse inimtunnetuse kõikvõimsust Jaak, teised paigutusid hallide ja igavatena nende vahele. Hea, et leidub veel nii äärmuslikke olevusi.

J o o n i s 1

Grupi polaarsustelg

Polearne ordinatsioon
(Bray & Curtis 1958)

Pisara võttis silma kui puhas ja rikkumatu Eduard, esitades ausaid ja siiraid väiteid pörkus vastu Jaagu raudset ratsionalismikilpi. Tuli välja, et elu maakeral polegi nii huvitav ja põnev, nagu see paistab läbi Eduardi transtsedentaalse kaemuse ning

pärast 40-päevast virsiku imemist, loodusteadused ja spirkin on nii vähe ruumi jätnud kägele, mille kohta objektivistid ütlesid pseudo vms. Duell sarnanes loodusrahva võitlusega julma koloniseerija vastu. Jõudumööda ütlesid sõna sekka ka muude voolude tuntud eestvõitlejad: Sven, kes esines sünteesiva tsentralistina, kinnitas taas oma valiku õigsust ja suure pealiku eksimatut vaistu eri koolkondade arvestamisel. Jürka, kaldudes tugevasti idealistide punkti, esines mitme huvitava avaldusega, kusjuures tsiteeris pidevalt kirjandust ("Edasi" jne.). Näib et teda segavad oma idealismi avaldamises rohkem kui teisi mitmed materiaalsed tunded nagu nälg, toimekas tötlemine, mis kohati lausa raevukaks kasvab. Paadunud realist Heli oli säärasest šarlataanlusest ja alkemismist, mis meie kupees vohas nii rabatud, et teatas Jaaku vaid pilgu ja üksikute žestidega. Idealismist joobnud Pille vastas omalt poolt samaga.

Rahvas rongis magas, sarnanedes armetu kärbssega lehma kulmul, samal ajal kui mõistusepiim muudkui voolas lüpsikusse. Ei tajunudki ta pime, et nii põhjapanevaid session'e võib sündida ka kõrvalvahes ja nendesamade räpakate reisirijate väliselt karedate, kuid seesmiselt ülifilosoofiliste mõttekäikude ja ülitundliku tunnetusantenni vahendusel.

Aeg kiskus hiliseks ja sink ootas. Võitlevad teoreetikud võtsid Bachose peokutse kergendusega vastu ja nii sumbusid viimased väljaütlemised juba mahlakasse sinki (vaid Ets alustas nukra virsikuimemise esimest päeva).

GREENHAM COMMON - rohelise singi ühiskond, see oli formatsioon, milles elasime rongisõidu teise päeva. Tuntud gurmaani Vilismäe koostatud grupi toiduratsioonid lükati suure rahvahuraali ühis-hääletusel tagasi. Tekkinud tohutut toidujäaki ei suutnud ka gurmaan ise nii kiiresti ära süüa ja seljakotti toppida. Jäi üle vaid toit raha vastu vahetada, mida meie naispool ka oskuslikult teostas. Oh hüva sink, oled meid küll tüüdanud, kuid armastame sind südames edasi. Mis parata, liigsed kilogrammid matkal on hüllemad kui liigsed raketid tõelises Greenham Commonis.

Samal õhtul leidis aset grupi ristimine. Uue tunnetuse saavutanud Ets arvas Svenis ära tundvat varjatud kopra, Atsis jaanalinnu, Jaagus mao ja edasi juba ühistuletisena Cincinella (põlluliivikas - agressiivne mardikas). Selgeltnägija ise tunnistati üksmeelselt dingo analoogiks inimlaste seas.

Kokkuvõttes oli päris tore rong, nägi huvitavaid nattasid, sai ohjeldamatult pidutsetud. Hommikuse Barnauli saabudes uinus seltskond rahulikult, vaid kõrvalvahes põles lambike ja sügavate mõttepauside saatel pöördus järjekordne lehekülg Nanseni raamatust.

Ats

25.JAANUAR - 27.JAANUAR

Barnaul ei tähendanud paraku veel reisi lõpp-punkti. Sõita jäi küll ja küll. Hommikuses raudteejaamas jätkus parajasti aega ollejoomiseks ja kaardikirjutamiseks, siis aga veeresimegi edasi Biiski poole suunduvast rongis. Vagun oli suurepärase näidise raudteeinventari ajaloost, toilette aga lausa klassika. Ka mustlastest kaasreisijateks ei lasknud igavust tunda - huviga jälgisime mustlasjõmpsika pissitamist vaguni põrandale, täideotsimist jm. Pärast 5 tundi kestnud sõitu olime peaaegu leppinud vagunis levi-va talumatu lehaga, kuid saabus ka aeg väljaminekuks. Veidi ärevust tekitasid nõukogude miilitsate hordid, kes perroonil välja-pääsu blokeerisid, kuid peagi selgus et meile seekord pretensioone

ei esitata.

Gorno-Altaiski poole jätkus sõit bussis, mis oma kõrgete istmete ja 3-tunnise sõiduajaga tõi meelde Tallinn-Tartu ekspressi. Vihatud turistid suruti istuma tagumisele pingile ja nii oli vaid äärmistel võimalus jälgida sissesõitu mägedesse, mis vähemasti minu jaoks on olnud elamus omaette. Olgu öeldud, et Siber võttis meid vastu lausa ekstreemaalse külmaga, mis meie Eestimaa hädisevõitu talvest hellitavad väliskestadest eriti soodsalt ei mõjunud. Jah, pisut raskepärane on üleminek -5° -40° -le vaatamata sellele, et pika rongisõidu vältel end jaamades tuulutamaskäies sellega mõttes juba leppinud olime.

G.-A. autobussijaam oli juba hõivatud vene turistide poolt. Jätsime asjad nende hoole alla ja jõudsime linnakeses samal õhtul (enne kaheksat) tutvuda ka söökla ja kaubamajaga. Ehmatav pae kane sundis sulgi kohevile ajama. Termomeetrit müüa ei olnud, tuli leppida Etsil kõrbes kasutusel olnud kraadiklaasiga (-10° $+60^{\circ}$ C). Kaubamaja oli üldse üpris kesine, sööklas saime aga Siberimaale traditsiooniliselt päris hästi toidetud.

Ööbimiseks suutis Jack bussijaama dispetšerilt välja kaubelda kaunis peldikusarnase ruumi, kus siiski oli soojem kui ootesaalis. Öhtu möödus mõnusalt. Uinusime lootuses saada järgmisel hommikul Tjunguri ekspressi erireisile.

Järgmise päeva (26. jaan.) esimene pool möödus pileтите ja bussidega sebmises. Eribussi hõivas vene turistide hiigelpunt, meil ei jäänud üle muud kui oodata 13.05 väljuvat aparati, mis hilines üle kahe tunni. Tänu sellele jõuti teha ka täiendav ringlinna peal, osteti massiliselt kokku prilliraame. Grupi üksmeelsel otsusel leiti, et Jürkale on vaja osta ümmargused hõberaamidega prillid, millega ta annab välja vähemalt vanemteaduri mõõdu.

Tjunguri ekspress - esimene päev neljast kümneni. Külmavõitu loksumine, natuke laulujoru, sööklapeatus. Ööbimine Ust-Kani võõrastemajas, kus lutikaplekised linad tekitasid küll mõningaid komplekse kuid öö möödus siiski rahulikult. Sven ja Ats magasid bussis, valvates asju. Võõrastemaja perenaine oli hämmastavalt aus - hommikul andis tagasi 20 kopikat iga inimese pealt.

Teine päev - üheksast viieni. Aknad jälle härmas, vaid mõned läbipaistvad laigukesed annavad võimaluse jälgida mehistuvaid mägesid, kulukarjamaadel midagi nosivaid karvaseid lehmakarju, mägilülasi. Bussi sisenevatel altailastel on peas kentsakavõitu kõrged karvamütsid. Tühja aega aitab sisustada lõõpimine naabergrupiga (sõidame ikka koos), mitmesugused jõu- ja osavusmõõtmised. Tunde otsustab komisjon Atsi luuvalgeks tõmbunud varba amputeerimise küsimust. Jackil on nuga juba ette valmistatud, kuid kohalike keskele efektne veriste varvaste viskamise stseen (vt. M. Herzog "Annapurna") jääb siiski ära tänu Sveni ennastsalgavale tegutsemisele, kes meeleheitliku raevuga külmunud jäset hõõrudes ta siiski elule tagasi toob...

Veel valges oleme Tjunguris. "Vsja džem!" Seekord eriti pikk ja tüütu sissesõit on lõpuks seljatanud. Öö saame veeta küla klubis. Väljas on oi-oi-oi kuikülm... Kohalike jutu järgi üle mitmesetme aasta tugevaim pakane (-45° C). Lastelgi külmapühad ja kõik vähegi korstna moodi torud katustel paiskamas selgesse õhku paksu suitsujoa. Täiesti märkamatu külmuvad ninad-põsed-sõrmed.

Loodame, et mägedes on soojem!

Pille

28. JAANUAR - 1. MATKAPÄEV

Tjungur - Kulagashi suue

Temperatuurid: -32°
-25°
-28°

Nn. "puhast käiguaega" 4 t. 40 min.

+ 20 min. traktorisoitu

Aratus oli kell 8. Minema panime kolmveerand kümne ajal rahvamajast, kus me ööbisime. Katuni jõge ületava rippsillani tuleb sealt 1 km. Silla juurest kutserla külani kulgeb hobusetee. Maad umbes 3 km.

Ja nii me siis lõpuks läksimegi - kotid seljas, neil omakorda propellerid peal ja "Salvod" ka veel taga. Külarahval võis täitsa naljakas pilt olla, eks endalgi ole veidi imelik: "Salvodega" on see mul esimene matk. Uldiselt liikusime pikemate peatusteta, ainult vahetevahel tegime mõneminutilisi peatusi. Karjamaa lõpus, sealt kus rada alla jõe peale tuleb, panime suusad alla, aga ausalt öelda ega kiiremini kui jalgsi nüüd edasi küll ei saanud.

Kell 13.00 lõuna - 1 tund. Edasi läksime jalgsi. Hobuserada oli ees ja liikumistempo tõusis igal juhul märgatavalt. Rada pöördus lõpuks kõrvalorgu ja kuna me olime temaga natuke kaugemale kaasa läinud, siis tuli üks paras sumpamine läbi teha et kutserla orgu tagasi saada. Arvan, et kokkuvõttes me siiski ajas võitsime. Laagrisse jäime Kutserla vasakpoolse lisajõe, Kulagashi suudmesse. Vesi ja kuiv puu oli käeulatuses. Läksin homseks rada ajama st. tegema lõiget Kutserla jõeni.

Et tegemist oli üle hulga jälle esimese matkapäevaga, sai kõige vahetumalt tunda õhtul-öösel. Ahi ajas pidevalt vingi sisse ja et mitte ära lämbuda ~~tuli~~ poole öö pealt kütmine lõpetada. Niisiis esimene külmööbimine. Ja see, et meil võõras ahi ja võõras telk, pole mõistagi vabandus. Grokiringid läksid samuti nagu kerisele - ei märganud et neist oleks isegi sooja saanud. Jahii olin ma lõpuks sunnitud puhhi seljast maha ajama ja end vastu ligemest suruma. Nii lõppes esimene matkapäev.

Sven

29. JAANUAR - 2. MATKAPÄEV

Kulagashi suue - kanjonite algus Kutserla järvest allavoolu

-31°
-20°
-26°

5 t. 30 min.

- Aratus isetegevuslik 7.15-7.45.
- Hommikusöögiks tatrapuder á la Edouard et tee. Ent valgus laskis end veel oodata.
- Tavaline esimese hommiku sebumine - kohmetu ja aeglane.
- Nalja sai ka: väike kirves oli endiselt kadunud ja vaatamata pingutustele ei andnud end kätte. Olukord lahenes siiski soodsalt.
- Siis hakati minema mööda Eksinud Hobuse jälgi.
- Lagunes nii mõnigi salvokelk, ju oli materjal külmaga rabe.
- sõit, sõit, "sõit". Palju kättejääda, palju kive, palju vett lume all. Vähe nalja aga siiski.
- Pille oleks ehk vettegi kukkunud.
- Laager
  1. vasakul kaldal kanjonite ees
  2. kütteks siberi lehis
  3. ahi tõmbab ja soojendab rahuldavalt

4. Jürka lõhub ja saeb puid
  5. söögiks niitnuudlilõga ja thee
  6. vääritud kavatsevad hakata tarvitama tulivett
- Täna hommikul tuli mul üks huvitav kõlvatu mõte.

Jaak

30. JAANUAR - 3. MATKAPÄEV

JAAGU SUNNIPÄEV

Kanjonite algus - Airõ-Koli järve lõunatipp

-29°

-19°

-24°

6 t.

Möödunud öö oli suurepärase, eriti võrreldes ülemöödunuga - ahi küdes, ei ajanud enam suitsu sisse ja mina sain terve öö häirimatult magada, kui mitte arvestada seda, et keset ööd (ma ei tea, mis see kellaaeg siis küll olla võis), hakkas Pille Jaaku üles ajama, et talle õnne soovida. Sünnipäeva puhul oli Jaak ise hommikul toimekonnas ja kulutas nuudli- ja oksalisanditega manna-pudru keetmiseks tunni ja viiskümmend minutit. Puder oli kohutavalt lebrane ja ainult see, et tal juhtus sellel päeval sünnipäev olema päästis Jaagu üleüldise ühiskondliku hukkamõistu eest. Peale pudrusöömist laulsime Jaagule "Ta elagu!" ja siis läks lah-ti igahommikuseks sebumiseks. Mõni mees tegles veel sellega, et pesi kakaojäänustega hambaid! Košmaar! Liikuma hakkasime kell pool kümne.

Tee läks vastuoolu mööda jõge edasi. Oli üks igavene üle kivide kaardamine ja veelgi hullemaks läks lugusiiiski kanjonisse jõudsimine - tüli päris alpinistlikku ronimist teha, kusjuures suuski ei viitsinud hakata alt võtma ja iga hetk ähvardas vettesumamine. Jõgi oli kohati keskel jääkaanest vaba. Küll aga pakkusid püstloodsed kaljuseinad, mille vahel meie kakerduste rada kulges, meeldivat esteetilist elamust.

Peale kanjoni muutus me kannatuste rada veidi kergemaks, kuid peagi jätkus mööda kive ja veelahvanduste kõrval olevaid jääservasid pidi kakerdamine. Jürkal õnnestus jää päris mitmel korral läbi pressida ja nii suuski kui kelku veidi ujutada. Õnneks ta ise suplema ei kipunud. See oleks ka päris kurjast olnud, sest Jürkal oli hommikust saadik haigusvimm sees. Suuski ujutasid ka teised. Aeg-ajalt tehti suusakaapimise peatusi, kui jää all liiga paksuks muutus.

Pole raske ette kujutada, milline rõõm meid valdas kui kella üheks tillukese Kitšimeki järveni jõudsimine. Järve siledat pinda kattis õhuke lumekord. Päike paistis, tuul ei puhunud, järvekal-dal turritasid männijussid - ideaalne koht lõunapeatuseks. Tegimegi lõkke üles, keetsime teed, küpsetasime vorsti, maiustasime šokolaadihalvaaga ja tundsin et elu on jälle elamist väärt.

Kirgastunud neeleolus otsustati, ära kasutades soodsat kohta ja momenti, lavastada matka algust. Kogu kamp võttis rivisse ning Sveni käeviipe suunas pisteti üle järve punuma nii et salvokad lausa hüppasid järel. Samal ajal tegutses Ats filmioperaatorina ning jäädvustas selle melulise kapaku filmilindile.

Varsti pärast Kitšimekki oli meil ees uus ja sedapuhku aukartustäratavalt suur järv - Kutšerla (6 km). Nüüd sai esmakordselt selle matka jooksul ka suusatatud. Paraku polnud seda kauaks, sest järve teises otsas ootas meid ees vesise jääga kaetud jõgi, mis oma kiviste kallastega sundis turnimist harrastama. Kuna Pille kaebas halva enesetunde üle, võitlesin kogu pärastlõuna selle neetud salvokaga, et Pille saaks veidi oma jõudu säästa.

Viimane järv sel päeval oli Airô-Kol. Peasegu terves ulatuses jääga kaetud ja kohatiste veelaikudega. Kui mina järvejääle jõudsin, oli sonderkomando (Jaak, Sven ja Ets) oma otsaga juba vastaskalda lähedal. Kohati pragises jää nii kahtlaselt nagu hakkaks ta sisse vajuma, kuid seda siiski ei juhtunud.

Järve vastaskaldal leidis sonderkomando sobiliku laagriplatsi ning jäimegi õhtule. Viimasena jõudis kohale turris ja tusane Jürka, kes tõi kuuldavale väga käresevaid helisid. Kui Jürka seisukord hommikuks ei parane tuleb tal läbi teha antibiootikumide kuur (sama kehtib ka Pille kohta). Õisest valvekorrast on Jürka sedapuhku vabastatud.

Peale õhtusööki (supp - standard nr.1) toimus pidusööming. Pille seljakott kergenes tordi ja nelja apelsini võrra, minu oma 100 gr kohvi võrra. Kohv, tort ja apelsinid kulusid ära kogu kollektiivi hüvanguks ja kõhutäiteks (Ets kurtis liigsöömise kahjulikkuse üle kui ta endale torditükki sisse vägistab). Kuid ega Jaak päris ilma kingita ka ei jäänud. Selle eest hoolitses Pille, kes oma eelmise valvekorra ajal ühe kelmika Pusanão õmmelnud oli. Ja saigi see pikk sündmusterohke päev otsa. Head und teile kõigile, kes te mu selja taga põõnutate nagu põrsad põhus. Aga minul on jäänud veel tund aega ahju kütta.

Heli

31. JAANUAR - 4. MATKAPÄEV

Airô-Koli järv - teise kanjoni peal (metsapiiri lähedal).

-29°

-14°

-26°

4 t. 50 min.

Keegi koputab jalale. Ats. Ahah, kell on 5.30, vaja minna. Väljas tundub temperatuur tõusnud olevat, kuid termomeeter on järjekindel - -29°. Jah, inimene harjub kõigega. Hommikusöök jõuab telki 6.15. Torssis Atsi näost võib lugeda, et söök tuleks veel natukeseks ajaks lõkkele viia. Et ära ei jahtuks. Ülestõusmine on üldse vaevaline. Esimest korda matka jooksul. Algab sagimine. Kõik pakitud, ikkaveel pime. Lausa uskumatu!

Liikumine algab 8.17. Mööda jahimehe rada veame oma kondid, kotid ja salvokad metsapiiri suunas - oma esimese baaslaagri poole. Olukorra teeb lihtsamaks sobliküti suusarada, tänu millele Svenil ja Jaagul õnnestub lahti rebida. Hoiab kolmandat positsiooni. Hästi hoiab. Heli jaoks ponnistustest hoolimata püsib vahe. Jürkal ei tule välja paaristõuked, hoiab tahapoole (ilmselt mängib lõpu-spurdile). Mööda kõva rada asi edeneb, võidame kõvasti ajas. Mõni väike järveke, natuke kividel turnimist ja ongi esimene kanjon. Teda küll ei näe, kuid selge on, et otse ei lähe. Jahimehe rada käib üle jõu. Vaja minna paremal asuvale kõrgele järsule nõlvalle. Maso? Jah, maso. Täna eelnenud väikesed tõusud võtsid tahtmise salvoga turnida. Soonib, kurat, kaela. Sidusin kelgu kogu kraamiga seljakoti külge. Jürka samuti. Teised juba kaugel üleval. Tegin neli sammu, vajusin läbi lume, kaotasin tasakaalu... Tükk aega ei suutnud kotist vabaneda. Jürka täitsa liigub. Kuid siiski ainult 15 meetrit. Vajub lihtsalt rajast läbi. Kuni elad, seni õpib. Sidusin kelgu seljakoti külge ja nõlv kadus märkamatult. Üleval vanade seedrite vahel paras paus. Sven ja Jaak olid läinud pooltunnisele luurele. Ümberringi mäed, päike. Heli ronib nagu väike karu puu otsas, Ats filmib. Ootame. Tuleb Sven. Kotid selga. Laskume. Mul ühes väikeses kanjonis remont salvokale. Jürka möödub ja vanub. Tuli minu, loll, rada mööda. Metalltööriistad kõrvetavad käsi.

Need aga ei reageeri enam millelegi. Paistes, punased, nõgised ja pikkade räpaste küüntega - nii võiksid nad olla vajalikud suvalises kriminullis kus kagistamine plaanis. Kell 12.20 jõudsin teiste juurde. Enne teist kanjonit plaanis teha lõuna. Pole aga Atsi ja Jaaku. Aga nõi, kusagil ülal liigub täpp. Ja kuidas küll selline putukas nii kõva häält teeb? Karjub Jaak. Ei, tal pole miskit häda, lihtsalt hea meel et meie nii väikesed oleme. Nemad läksid siis ülevalt. Täitsa kavalad. Eriti Ats, kes kohe sada meetrit alla tuli ja meile juustu tõi. Jaak siiski viis oma asjad ülesse ette ja tuli vaba mehena alla tagasi. Kanjon oli hästi kena, kuid temast möödumiseks tuli jälle kõvasti nõlva võtta. Kella kahest kolmeni tõusime metsapiirini. Lage. kõle, väike tuul tegi elu mitu korda süngemaks. Kõik jõud puude otsimisele. Mida pole, seda ka pole. Noh, hüvakene küll, kui Muhamed ei lähe mäe juurde, läheb mägi... Laagrisse jäime tükk maad allpool. Sven valis kena koha. Kaks punkti talle selle eest. Kell viis sööme juba suppi. Telk soe. Väljas väike tuul. Joome teed. Telgis juba päris soe. Joome kompotti. Elu on ilus...

Kell praegu 22.05. Juba tund aega öörahu. Ka minul aeg.

Ets

1.VEEBRUAR - 5:MATKAPÄEV Radiaal Koni-Airô kurule ja tipule

-25°
-22°
-28°
6 t.

Külma küünlakuu esimene päev oli meile alguses paljutõotav, nagu hommikud siinmail üldse. Et toimekonnas oli Sven ise, siis kostis tema lühikesi ja karme äratus-käsklusi juba oodatust tunduvalt varem. Raske on matkal meenutada mida samal päeval sõid, oli nagu ikka hea. Kummalisel kombel saab õhtuti õdusast telgist hommikuti ikka paras jääkelder, kus soe hommikusöök on sügavkülmujatele väikeseks ajapikenduseks. Sven kippuski õige ruttu saapaid pakuma st. telki tühjaks viskama. Täna oli seda mõnevõrra lihtsam teha, kuna tulekul meie esimene radiaalipäev.

Ei tõbiseid ega väeteid tahtnud maha jääda (oleks ju tulnud pidevalt poid saagida). Karavan kahe seljakotiga asus kergejalgselt teele, sihiks Koni- Airô kuru ja võib- olla rohkematki. Et lõpuks ometi oli vabanenud sellest Salvo-nimelisest jubedast sohilapsest ja raskepärasest küüruga vestist, siis tundsi alguses ka lihtsat sõidurõõmu. Kuru pidi jääma põhimarsruudist vasakule ja tõusma ligi kolme kilomeetri kõrgusele. Kohe läkski karmiks serpentiinitsemiseks lahti, mis ligemale tunni aja pärast ühe kaljunuki ees lõppema pidi. Vahejuhtumeid polnud, Ets hiilgas taas kiire mäkketõusuga ja peab vist küll kahetsema, et kahte head asja korraga valida ei saa (~~Koni~~ Sarajevo). Mis siis nüüd? Kiss, kiss, kiisu - tule kotist välja. Mõned küll juba vanad kõutsid aga teotahetelised kõik. Kasside kukil tuli algul ületada kaalamurdev klibune tõus, mis kirjutaja taas kibedale tõdemusele viis, et tema koht pole siin see kõige õigem. Elule võib aga ka nii vaadata nagu Ets: "Elu on suhteliselt nukker asi, millel pole mingit väärtust." Vast sellega ongi seletatavad tema mitmed kangelasteod. Olgu, junn läks jahedaks (A. Meineri järgi) ja põlved värisesid. Uleval vds eristada algul kolme kurulaadset reljeefiüksust. Hakkasime hanereas ühe suunas vonklema. Kui nõlva polnud, oli suhteliselt lõbus, vastupidisel juhul mõõtsid silmad kaalutlev-rehkendavalt allaveerenud lamepallikeste teekonna pikkust ja raskust.

Mingil hetkel tekkis kuru õigsuses kahtlus, et aga oli juba pool nõlva mindud ja kaart ka lausa ei keelanud, siis edasi. Üle oru laintas klassikaline Koni-Airô läugustik, mille krooniks üleval hambuline kaptšali kuru. Päike lõõskas ja jääle venisid pikad sügavad varjud. Meie laager ja salvokate lao metsatukk olid juba kättesaamatus kauguses.

Ules jõudnud, oli selge: valskus, tegu vaid mingi ribiga. Siin pudenesid sõklad teradest, kolm kanget: Sven Hedin, Eduard Möslowski ja Uba Peebu õpilane kammisid otse tipule, mis tundus otse siinsamas. Kõik kainelt mõtlevad inimesed asusid pärast lühikest päevitamist ($t^{\circ} -22^{\circ}C$) kõrgust kaotamata tõelist Koni-Airôd otsima. Kahtlane nurgatatagune lõhik selleks ka osutus. Masot oli tõustes pehme lume tõttu küll palju, aga ikkagi kuidagi kindlam kui otse koorikul. Väarikas kurušokolaad, halvaa, sidrun, juust, kõik hoolikalt konserveeritud. Hakkas põrgulikult külm ja laskusimegi. Ah jaa, teadmata suunda kulgenud lumetiigritele jäi maha lõunasöök, mille need ka ära olevat pruukinud. Laskuda on palju mõjusam, tunned kogu oma jõudu ja jalaaste mõjusust, meetrid lausa lendavad. Poolel teel nägime 3330 m tipu vallutanuid, kes üliohtlikule harjamarsruudile siirdusid. Aga vähemalt Koni-Airô vallutas esimesena meie ekspeditsioon. Ülimalt närvesööv oli Kassitoome lõpuosa, mis lausa jäine. Sealt päästsid meid vaid Pille alpinistivaist ja Jaagu rahulik enesekindlus. Edasi. Allagi jala, mis kindlam, ehkki, oh häbi, laskumise lõpul olid lumetiigrid juba kukil, kõik alles ja elurõõmsadki. Laagrisse saime nii kella 16.00-ks, mil jõudis rahulikult toimida ja mõtteid mõlgutada homse õhtu suhtes, kus loota võis päris ehtsat külmööbimist. Oivaline kompott ja üle hulga aja ka grokk panid kangelased rahulikult tudile. Siin nad nüüd magavad, need kuus inimest, igalühel omad vanemad, tuttavad, omaksed, Jaagul lapsedki. Väga tahaks, et me ei peaks neid inimesi kurvastama. Tehkem siis seda, milleks valmis oleme.

Ats

Poole ühe ajal jõudsin kurule, mis osutus aga hoopis kõrvalribi madalamaks kohaks. Tuli võtta tipp. Vähe järsk ta ju oli, aga paistis täitsa mindav olevat (kui mitte alla vaadata). Läksin ees, Jürka ja Sven järel. Kui olime 30 m tõusnud ilmusid ka ülejäänud neli pettuste "kurule". Edasi ei viinud neid ka šefi palve tipu võtmiseks. Ja nagu hiljem selgus, tegid nad arvatavasti ka õigesti. Ega midagi, ainult üles. Vorm oli hea, liikumine edenes. Tõus läks järsemaks kuid see polnud määrav. Hoopis kehv oli siis kui lumi üle põlve tõusis. Olid lõigud, kus efekt 2 sammu edasi, 1,7 tagasi. Kuid nagu elus ikka vaheldus ka siin raskem lõk kerge-maga. Ulemises osas oli nõlva kalle 50° (Mäses, 1984), lund paksult ja oma struktuurilt kristallsuhkrule lähedane. Astmed ei pidanud. Sven, kes tuli viimasena, loobus lõpus järgnemast enne kui teised juba ülal. Tõesti, kui su ees on meetrine pudrusein ja Sul pole jalga kuskile panna, tekib lootusetuse tunne. Kallutada ka väga ei saa, siis teed kukerpalli ja oled läinud... Sõit oleks pikk tulnud. Kui nõlv läbi, krabistasime mööda kõva koorikut tippu. Järsk ta ju oli, kuid kassid hoidsid hästi. Ise tundsin ennast ebakindlana, ikkagi esimesed katsed kassidega. Kangesti oleks neid tahtnud külgedele peale toetada.

Tipust nagu ikka suurepärase vaade nii siia- kui sinna poole katuni ahelikku. Beluhha seisis nagu suur hiiglane teiste pisikeste vahel. Jah, 4506 m tekitab aukartust, vaatasime tema poole alt üles kuid kindla plaaniga ära võtta. Kividest laotud tuuris kirja polnud. Triangulatsioonitorni alune otsing lõppes meetrise augu ja

käegalöömisega. Imelikult soe oli üleval. Harva juhtub et tipus pole tuult. Kõigele andis völu ja värvi päike.

Laskumine kell pool neli. Ahah, unustasin ära väikese lõuna-peatuse poolel tõusul. Kuna söök jäi teiste kätte, siis tuli hooliga taskud läbi sorida. Minult kaks kuivikut ja küüslauk, Jürkalt natuke privaatrosinaid ja mõni komm. Küll libisesid rosinad küüslauguga hästi.

Nojah, laskume. Esimesed 20 m kõiega. Jürka viimasena ilma. Edasi mööda harja alla kurule. Ainuke oht seisis karniisides. Tuli hoiduda neile astumast. Minule siinkohas õpetus eluks ajaks... Kurule jõudsimel kusagil nelja ajal. Leidsime eest sihitult edasitagasi tipitud jäljekesi ja meeldiva lõunapaki šokolaadi ja halvaga. Jah, nelik tegi oma töö suurepäraselt. Laskusime mõnuga, väsinud nagu polnudki. Lahe suurslaalom ja olimegi laagris. Teised olid ka äsja tulnud, Ats veel saabumatagi. Jaõngi kogu lugu ilusast päevast.

Ets

2.VEEBRUAR - 6.MATKAPÄEV

Kaptsäli kuru

-29°
-20°
-27°
9 t.

Toimikond aeti maast lahti sedakorda kell viis. Emakaru Pille oli ise toimikonnas ja tunni aja pärast st. kell kuus oli meil võimalus tema kokakunsti tunnustada. Kell kaheksa saime laagrikohast liikuma. Viimase seedrisalu juures ootas täislaetis salvokas. Tõsi, mõni, näituseks Ats, oli jõudnud oma salvotäie juba ümber laadida. Erinevalt grupi õrnematest pooltest, kes oma "Salvo" puu otsa tõmbasid, otsustas Ats kui looduse kiivas kaitsja mitte ümbrust risustada ja andis oma kelgu tuleroaks.

Kaptsäli kurule tõusime ühtejärke serpentiinitades oma viis tundi kahe lühikese puhkepeatusega - oli teine üka pikk ja ühtlane tõus. Kell üks olime lõpuks kõik kurul. Lõuna ja tuurikirja vahetamine. Fotografeerimine - poseerimine ja tund aega kulus täiesti märkamatuks.

Kaptsäli oru poole laskusime esimesed 40 m kahekordse repsi najale toetudes. Seejärel suusad alla ja aina küta edasi valgesse lummusse. Üks detail tegi siiski ka meelehärmi - allamäge tuli rada ajada, läbi vajus 30-40 cm.

Laskumisel sai tehtud ka üks väga õnnestunud lõige piki Kaptsäli oru vasakut nõlva. Jõe peale tulime alla alles "metsapiiris". Metsapiir tähendas mõnd üksikut seedrit kõrgel oruveerul ja selleks et laagrit saaks üles panna, tuli ühtlaselt ja pidevalt tegutseda kuni Katuniga ühinemise kohani välja. Kell oli 18.30 ja hakkas juba pimenema kui lõpuks sobiva laagripaigani jõudsimel.

Pärast kümnetunnist rügamist on laagri ülespanek pisut teistmoodi toiming kui harilikult. Kõik on hea, mis hästi lõpeb: matkalahupäev lõppes sooja ööbimise ja pika unega.

Sven

3.VEEBRUAR - 7.MATKAPÄEV

Beluhha alla

-25°
-20°
-27°

2,8 t.

Prrr! Paraku peab selle ilusa, päikesepaistelise päeva kirja-panemist alustama just nii, sest eks inime lähtu ikka vahetutest läbielamistest.

Aga tegelikult oli kena päev - MATKA PUHAPÄEV! Piibli järgi peab iga seitsmes päev olema hingamiseks, eriti hästi sobis see meile pärast ülipingelist laupäeva(kut), kus laagrisse jõuti alles hämaruses ja puruväsinutena. Olime napilt metsapiiris ja läbilaagerdatud kohad ei lubanud puid varuda kogu öö kütteks. Kui Jürka ja Jack hommikul putru tegema ronisid, olid telgis juba välistemperatuurid. Aga und jätkus hästi ja pärast hommikusöökigi oli hea niisama molutada. Söömise juures segas natuke jube kõnts, mis nailontelgis suure valge käes ilusti nii jäsemetelt kui toidunõudelt vastu vaatas. Ka nattade peegeldamine kutsus esile jubedusvärinaid. Kes viitsis see parandas midagi, äsjatervenunud ja elurõõmus Jürka lõbustas kuulajaid lugudega elust Kambja sovhoosis. Nii see aeg lendas ja alles veerand ühe paiku väljusime oma seederisalust kiiskavale lumele sooja päikese kätte. Tundmatute matkajate poolt aetud sügav ja kindel rada läks Katuni mööda üles Beluhha poole ja seda tegime meiega. Päike sundis kiiresti ülearused vatid maha ajama. Minna polnud palju ja seepärast sai sõita aeglaselt ja RAHULIKULT. Jäin pisut maha, omaette ja olin natuke aega mägedega üksi. Esimest korda selle matka jooksul. Siiani oli seda takistanud rutiinini küündiv tempokas tatsamine түseda seljakoti all. Aga mis parata, iga õnneliku hetke eest tuleb millegagi tasuda.

Igatahes oli nüüd ainsaks parasjagu tugeandvaks märgiks inimestest suusarada keset paksu, kohevat ja sädelevat lund. Aegajalt vilksatasid kaugel ka inimtäpikesed. Kahel pool olid oruseinad kaetud samasuguse lumega ja nagu ikka, andis see mägedele suursugusust juurde. Vahel jäin seisma ja kuulatasin. Vaikus. Sügav ja rahulik. Üle hulga aja närv puhkas. Oli momente mil tundus et hingad mägedega ühes rütmis. Tean, et see tundub sentimentaallitsemisena, aga loodan siiski, et need kes kõigest hoolimata ikka ja jälle mägedesse tagasi pöörduvad, mõistavad mind... Vahel tuleb mägedes ka lihtsalt OLLA.

Enne kolme saime kõik seitsmekesi jälle kokku halvaapeatuseks. Oru lõpus (tegelikult alguses) kõrgus võimsa massiivina Tema Ise - Beluhha. Tippudele lisas aukartustäratavat soliidisust nõlvadel keerlev aur. Altai süda. Pilku ei saanud pealt jafotokas leidis kõvas-ti tööd. Tore oli jälgida kaaslast. Ere päike näitas halastamatult looperguseks muutunud ja kriime nägusid (küll on hea, et ennast ei näinud). Avastati Sveni hämmastav sarnasus kass Basilioga, eriti kui ta tumedad prillid ette pani ja salakavala muige näole manas. Ets aga keeras juustest sarved ning oleks võinud kolossaalse menuga "Tallinnfilmis" Nukitsamehe osa täita.

(Baas)laagri plats sai liustikust allapoole suure kivi varju. Mehed laadisid kelgud tühjaks ja ruttasid puudejahile, meie Tsintsinellaga jäime kodu hoidma. Jõudsimme vee jõesängist välja kaevata, telgi püsti panna, lõkkeaugu valmis kaapida, toitu sorteerida - aga mehi polnud ikka veel. Veerand seitsme paiku saabus esimese puukoormaga kurnatud Ets, kes teatas et puude otsinguil olla nad peaaegu tänase päeva teekonna tagasi sõitnud. Jaa, Katuni orus on turistid puhta töö teinud. Siiski sai veel lõke üles tehtud, puid saetud-lõhutud, ahju saetud - ühesõnaga kõiki metsalaagri toimetusi, kuigi ümberringi olid vaid lumeväljad. Öhtusöögi valmistamisel olid tõhusaks abiks erksavärvilistest, tugevast ja nagu selgus ka hästi põlevast plastmassist salvokad. Lõke kadus täiesti fantastilisse auku, nii et kartulipudru valmistamiseks

tuli sooritada kentsakaid manipulatsioone. Sööming toimus sedapuhku telgis, mis ilma oksamadratsita ja avatusega liustikutuultele tänast juttu lõdisemisega alustama sundis.

Homme siis üritame veel kõrgemale minna, eks näis kuidas see õnnestub. Beluhha on väarikas vastane, kuid kas seda oleme ka meie? Kaitsku meid mägede vaim!

Aga seni nautigem veel "sooja" telki. Ees ootavad külmööbimised, Prr!

Pille

4.VEEBRUAR - 8.MATKAPÄEV

Ikka ülespoole (umbes poole liustikuni)

-32°

-25°

-33°

suuskadel 2t. 15 min.

kassidega 4 t. 30 min.

Hommik oli kargelt pakasene. Pakkisime oma seljakotid, mis nüüd ebaharilikult kergetena tundusid, matsime ülejäänud kraami kivi kõrvale lumme ja läkski lahti retk Beluhha poole.

Milline vedamine - kõvasti sissesõidetud suusarada viis otse liustikule ja mööda seda ülespoole. Ilm oli soe ja päikesepaisteline. Oskad sa hing veel midagi paremat soovida. Rada viis ka läbi kahe laagriaseme, kus võis näha vedelemas kakao-pakke ja suitsukonisid.

Kui rada juba rohkem tõusma hakkas, märkasime kasside jälgi. Loobusime meiegi suusatamisest, panime kassid jalga, torkasime suusad lumme püsti meie tagasi tulekut ootama - ja kasside kriibinal ülesmäge edasi. Mäenõlv oli kaetud nagu kasside jaoks loodud firniga, lisaks oli ees näha eelmiste Beluhha ründajate jäljerada.

Nii me siis läksimegi. Ikka suusakepid vastu mäekülge toeks surutud ja krõpa-krõpa kassisammhaaval edasi. Kohati oli nõlv päris järsk, kohati laugem, kohati vajus jalg lumekoorikust läbi. Meist vasakule jäi muinasjutuline jäämurd, mis lausa kutsus pildistama.

Kuni lõunapeatuseni pidasin vastu, ehkki tõus võttis hirmsasti hingeldama. Peale lõunaeinet olin aga omadega üsna otsas. Väsimatud rajaleidjad Sven ja Ets põrutasid nagu mägitankid ülespoole, nende järel riburada pidi ülejäänud, mina puhkides ja õhku ahmides kõige järel. Vahemaa minu ja viimase ülesrühkiija vahel aina kasvas. Miskipärast tuli õhust puudus ja peas oli imelik tunne. Aeg-ajalt tundsin, et ei suuda enam tasakaalu hoida ja veeren otse jäämurdu. Õnneks seda ei juhtunud, aga peale iga järsemat tõusulõiku pidin õhku ahmides peatuma.

Nüüd viisid lumeastmed otse üles - paistis et kas taevasse või otse kuristikku, sest kõik kes üles olid jõudnud, kadusid äkki minu vaateväljast. Olin jäänud üksi. Ikka samm-samm ja lõõtsutus, samm-samm ja lõõtsutus. Ma peaaegu et roomasin astmeid mööda üles. Päris seisma ka ei julgenud jääda, kartsin et siis jään momentaalselt magama. Nii. Viimane aste. Ees laius lauge platoo, kus jälle üks mahajäetud laagriplats ja ennäe - seal nad kõik olidki puhkepeatust tegemas. Heitsin seljakoti seljast ja lausa varisesin sellesle istuma. Ets kergendas mu kandamit, mis tegelikult polnud üldse raske. Aitäh talle, kuid kergemaks mul sellest ei läinud. Jäin ikkagi teistest maha. Varsti tehti uus peatus. Ees oli näha jääpragusid ja Sven ning Jürka hakkasid sidemes kõige ees astuma. Mõni aeg hiljem kuulutas Sven, et on aeg laagriplats valmis vaadata,

sest muidu lõpeb Heli päris otsa. Kell viis jäimegi laagrisse.

Erilist komforti see laager ei pakkunud. Telgi taga haigutas lõhe, magamiskotid olid jäänud, küljealune õhkas jäist külmust, termomeeter näitas 33 pügalat alla nulli ja ees ootas külmööbimine. Esiotsa ei tahtnud Jürkal priimused tööle hakata ja oli tükk tegemist enne kui me oma topsid auravat teed täis saime. Peale õhtusööki tundus asi tsipa lootusrikkamana kui esialgu. Otsustati, et mina jään järgmisel päeval, kui kuus ülejäänud vaprat Beluhhat ründavad, kodu hoidma, jõudu koguma ja magamiskotte kuivatama.

Heli

5.VEEBRUAR - 9.MATKAPÄEV Koduhoidja ülestähendusi

-34°
-20°
-28°

Lõpuks siiski tuli hommik. Vahelduva eduga tukkudes, hamba-plaginast virgudes ja uuesti tukastades oli möödunud see öö.

Praegu paistab soe päike, ümber ringi on vaikus ja rahu. Kuus üritajat asusid hommikul kahe sidemena üle liustiku tee, lehvitasin neile järele ja soovisin õnnelikku tagasijõudmist. Laotasin magamiskotid telgile kuivama, parandasin törpasid, tegin endale priimusel joogipoolist.

Tatsasin parasjagu ümber telgi ringi ja kohendasin magamiskotte, kui äkki kuulsin selja tagant kahtlast sahinat ja krabinat, mis pisitasa valjenes. Pöördusin ringi ja - nüüd kostsid need kahtlased hääled peaaegu meie telgi alt. Jää praguneb! lendas mõte läbi pea ja tormasin teisele poole telki. Mida peaks kaasa haarama enne kui hilja. Mõtted lendasid üksteise järel läbi pea: telk, suusakepid, priimus. Jõudnud oma mõtetega sinnamaale, hingasin kergendatult, sest kartusttekitav krabin lakkas. Oehh!

Oleks et kõik ikka hästi läheks.

Ootajal aeg seisma jääb...

Hurraa! Sealt tulevad Ats ja Jaak!

Heli

BELUHHALE 10 t.

Terve see päev sai läbi elatud mingis kentsakas, võiks öelda et isegi tuimavõitu rahulikus meeleolus, mistõttu tagantjärele tundub toimunu ebatõenäolise ja usumatuna. Aga nii see kõik ometi oli ja järgnevalt saagu siis kirja 5. veebruar 1984 minu pilgu läbi.

Külm oli igati soliidne - termomeeter liustikul näitas 34°C kui hommikul sentimeetripaksuse härmatisega kaetud telgist ägisedes välja ronisime. Eelmisel päeval jääga kattunud kassid ei tahtnud kuidagi varvaste otsa pügeda ja üleüldse nõudis iga liigutus tahtepingutust. Pool kümme asus esimene nööri kolmik - Sven, Jürka, Ets - hirmsa kiiruga üles- ja päikesesoojuse poole kribima, meie topeltrepsuga ühendatud grupike (Jack, Ats, Pille) visalt kannul püsimas. Kassirada viis ülespoole ja meie ikka selle kannul. Ilm oli briljantne ja nii võisime enam-vähem rahunenult jätta tõbise Heli telki valvama ja magamiskotte jääst lahti sulatama.

Keskpäeva paiku jõudsimme sadula alla, millest meid lahutasid poolemeetrisel laiuse ja (õnneks) tuvastamata sügavusega bergsrund ning poolsada meetrit järsku firni. Jürka julgestas ja suure ähmiga said kõik praost ilusti üle. Firnil tuli jätkata tõusu ikka sidemes

tolle õnnetu sassimineva ja kõigile kooskukkumist kindlustava repsu-
ga. Kui me lõpuks sadulale jõudsime ja tagedalt kirudes end
puntras abinöörast vabastasime, olid teised juba tuurikirja (!)
läbi lugenud ja tuvastanud, et oleme karu p..... Jäljed, mida
mööda tulime, viisid üle kuru (TKT + raskuselt 3B). Tipule tuli
seega minna mööda marsruuti, mida tavaliselt ei kasutata. Jürka
ohkas ja teatas, et tema on lootuse kaotanud. Kell oli üks.
Tuli otsustada. Jürka, Sven ja Ets - edasi. Ats ja Jack - kõhklevad
veidi ja siis loobuvad. Mida teha? Ühelt poolt jõudu ja tahtmiski
oleks, teiselt poolt - võin äkki meestele käki keerata. Samas tean,
et kui nüüd minna, siis tuleb seda teha lõpuni. Let's go!

Firn - jääne ja 45°. Varustus - kassid, suusakepid ja kamba
peale üks kirka. Seljakotis on peidus veel köis, jäänael, halvaa,
glükoos ja Muchi šokolaad. Mitte alla vaadata. Õnneks seda taht-
mist ei teki või kui tekib siis jälgid kurule peesitama jäänud
ja üha väiksemaks jäävaid Atsi ja Jacki. Vahetevahel lipsab pilk
siiski ka sügavikule all - liustik, jäälõhed, firn, kaljud. Oo-
jaa! Ilus pikk kukkumine oleks. Jõuame kaljudeni. Edasi juba
vaheldumisi mööda firni ja kaljusid, mis üha järsemaks muutuvad.
Beluhha idatipule jõudmiseks tuli meil tõusta kõigepealt kaljusele
kõrvaltippule ja sealt traverseerida väiksele sadulale (tradit-
siooniline tõusutee kulgeb üle ida- ja läänetipu vahelise sadula),
kust jäi veel sadakond meetrit tõusu.

Kassidega läheb kaljuronimine üllatavalt hästi, kildad paku-
vad ka kätele häid nukke. Liigume, aga mida edasi seda järsemaks
(kohati 50-60°, kaljudel rohkem) ja muidugi ka ohtlikumaks asi
läheb. Suusakepid tolgendavad ja segavad hirmsamal kombel. Mingi
moment avastan, et vasaku käe kinnas on kadunud. Villane sõrmkin-
nas soojendab küll üllatavalt tõhusalt, kuid järgmisel päeval
ilmub augu kohale siiski üüratu külmavill, mis küll dekoratiivne aga
ka tülikas on.

Ets ja Sven kaovad vaateväljalt. Jürkagi kaoks vist, aga kuhu
ta ilma minuta... Seome end kõiega kokku ja edasi läheb juba tuntud
lauluga: "...ja naabri Jürka ees ja mina järele...". Aeg- ajalt
kaotame eesminejate jäljed ja siis tuleb alla tagasi turnida. Nii
kaotame aega. Lõpuks oleme harjal. Puhh! Ligi 200 m pikkune ko-
hati noastuv kaljude riba. Harja läbinud Ets ja Sven alustavad
samal ajal viimast tõusu. Jürka vajub moraalselt lõplikult kokku.
Nüüd nad siis lähevad ja tema ei jõua. Ei, seda ma endale ei
andesta vist kunagi. Sõiman natuke vaest Põrgupõhjat ja siis alusta-
me nukravõitu lootusekübemekesega turnimist. Just nagu kassid
aia otsas - vilksab mõte läbi pea. Ainult et sellelt aialt oleks
ühele poole kukkuda üle kilomeetri, teisele poole pisut vähem.
Köis on siiski tubliks toeks. Ja lõppude lõpuks oleme juba harjunud
ega imesta enam mitte millegi üle. Mul on täiesti ükskõik, kas
jõuan tippu või ei. Lõppude lõpuks tuleb täna veel ka laskuda.
Kell on pool neli. S&E on tipus ja hakkavad laskuma, meie oleme sa-
dulal ja hakkame ka igaks juhuks tasapisi ülespoole tatsama.
Jürka läheb veidi ees, täpeisab veidi aega longus päi, kuulates
allatulijaid ... jälle läheb siis edasi! Hurraa! Veidi aja pärast
saan ka ise Sveni käest matsu: "Kurat, pärast sellist masot 100
meetrit enne tippu tagasi pöörduda! Ootame teid kasvõi pimedani."
Süda läheb soojaks, Tunnen, et jõudu veel jätkub. Edasi, üles.
Vahetevahel natuke ähkida, aga üldiselt tundub see sile firninõlv
pärast eelnenud ronimisi läsa jalutusrajana. Jürka on veerand
tunniga jõudnud kogu tipu läbi tatsata, aga tuuri juurde jõuame
siiski koos. Kivihunnik, mälestustahvel, kentsakas Lenini metall-
kujuke, mille taustal kiiruga vastastikku pildi jaoks cheesitame.

Jõuan vaevu märgata et tipp on lai ja lame firni plats kui juba laskumegi, kõrvus põhjaseinalt allaveeruva laviini kolin.

Viie paiku sadulal, harja varjust tuleb Sven. Etsi ei ole. Ta on (koos kirkaga) läinud laugemat laskumisteed otsima. Seda pole. 200 meetrit 45°-st jäist firni, all on näha suur berks. Ets alustab laskumist eemal harja all. Tagasipöördumise kutsele ei reageeri. Meil pole aega ka tema juurde minna. Nöör välja, sest suusakepid on kehvad abilised ja meil on iga minut arvel.

Algul julgestus üle kaljunukkide. Jürka ees, mina vahepeal, Sven toob nööri alla. Oh, kui aeglaselt see asi läheb! Ets läheb kirka najal nagu noor jumal (kassid on tal all teist korda elus - ilmselt on nõukogude alpinismile kaduma läinud teine Eduard Mõslovski). Äkki karje: "Kukun!" ja elutu näoga Jürka jääb nagu kalt-sunukk nööri otsa rippu. Sveni julgestus oli raudne. Jürka kogub end kiiresti jappunib kuidagi lähimate kaljudeni, müts aga kaob hüpeldes all haigutava prao poole. Hüüan Jürkale: "Kapuuts pähe!" Suusakepid on ta mööda lennates kavalalt kaljunuki taha torganud. Oleks ime kui pärast sellist matsu inimene rahulik oleks. Tuleb minul ees minna. Üritan jäänaela firni keerata (kaljusid enamei ole) aga see logiseb ning ei ärata usaldust. Suures tegutsemistuhinas lendab nõlvast alla paar suusakeppe. Minu omi. Ets on juba all ja otsib meile praouletamiseks sobivat kohta. Nii, on aeg see jant lõpetada. Köis kokku ja poole nõlva peal algab klassikaline laskumine kassidel. Ikka pooleldi sillas ja nõdravõitu suusakepp toeka. Oh need vaesed kepsud! Kui nad ainult vastu peaksid. Tundub et ei pea. Aga elu on armas ja nii saab tehtud ka kahemeetrine hüpe üle bergsrundi. Prillid lendavad eest ja kants on vägev, aga pehme lumi pidurdab. Ets tagastab Jürkale mütsi, peagi pillab too aga vasaku käe kinda, mida ei leita. Ka minu üks suusakepp leiab jälle omaniku, Beluhhale jäävad ohvriks kolm vasaku käe kinnast Jürka, minu ja Sveni), üks suusakepp. Aga sellega veel asi ei piirdu...

Kiiresti-kiiresti. On juba hämar ja suurem osa laskumisest, pealegi ilma rajata osa (tõusime ju teist teed) ees. Joostes alla. Stopp! Praod. Sven ja Ets köies ees, meie Jürkaga järel. Hopp ja üle. Edasi. Jälle pragu. Hopp ja Sven maandub peaaegu kolm meetrit allpool ning jääb imelikult käärgas veidi enne järsaku serva pidama. Ägiseb vaevu: "Hüpake vasakule!" Ets. Maandub õnnelikult. Tunnen, et see lugu ei lõpe hästi, aga kui ma kohe ei hüppa, siis läheb veel halvemini. Lend ja õudne valu. Järgnevaist minuteist ei mäleta ma suurt midagi. Karjun ja röögin ja vintsklen vist hirmsal kombel. Keegi küsib: "Kas selgroog?", keegi: "Pille, ära nuta!". Minule on aga kogu maailm ainult üks suur valu, mille kese on koondunud vasakusse jalga. Viimaks saabub moment, kus ma suudan oma mõtteid veidi koguda. Kuid pruugib ainult liigutada ja ma ulun jälle täiest kõrist. Sven on vait. Mehed ikkagi ei nuta. Veelgi enam, ta jätkab oma rajaleidja ametit. kuidas ta küll suudab. Mina ronin abituna Etsi turjale, aga 65 kiloga turjal palju ei liigu. Istun maha ja mõtlen elu üle. Luumurdu vist ei ole, valu taandub sedavõrd, et saan kah kargu alla. Ets haigetoetajana kõrval, komberdan kuidagi edasi. Pimedus võtab maad. Kus on taskulamp? Täitsa olemas, aga patarei jäi Atsi taskusse. Milline hea juhus, et tagavarapatarei on just minu käes! Lõpuks ometi hommikune rada! Kõige hullem on möödas. Nüüd ainult vastu pidada. Ees ootav külm ja härmas telk liustikul tundub tõeliselt hubase koduna. Mida küll teised võivad mõelda. Kell saab juba kaheksa. Taevas on noorkuu sirp. Ets: "See oleks maailma suurim ülekohus, kui me NÜÜD VEEL prakku kuksime." Kodus! Heli on meil vastas, supp on valmis ja teegi läheb kohe.

Aitäh Sulle, Beluhha! Mida loevad nihestatud jalad ja külma-villis sõrmed, mõned kadunud asjad kõikide meeletute vedamiste kõrval.

Pille

Kommentaariks:

Võib kindlalt väita - Beluhha oli raskeim ja ohtlikuim minu seni võetud tippudest. Algas kuni TKT kuruni kulges üsna ladusalt, kuid kuna kurule jõudsiime väga hilja, kadus mul tippu jõudmise lootus juba siin. Kui pärast rasket masot Pillega sadulale jõudsiime, oli kell juba neli ning olin absoluutselt veendunud, et kõrgemale enam ei saa. Olin lausa häämingus kui Sven siiski lubas mul tippu minna.. Mingit võidurõõmu tipus ei tundnud. Sadulalt laskumine tundus algul üpris lihtne, aga pärast mu õnnetut lahtikukkumist algas lausa põrgu, mis minu jaoks lõppes esimesest praost ülehüppamisega. Seiklused pimeduses võtsid vahepeal üsna terava pöörde, kui Pille oma jala välja väanas. Õnneks oli Beluhha meie vastu siiski armuline ja nii jäid meie kaotused siiski väikesteks võrreldes selle suure saavutusega, mille poole nii paljud on püüelnud, aga mis nii vähestel on õnnestunud.

Om mani padme hum!

Jüri

Polnud sellist tunnet, et peab tippu minema. Lihtsalt eelnevate päevade pidev mõte sellele tegi asja endastmõistetavaks. TKT kurult paistis tõus olevat riskantne, kuid kahtlusi ei tekkinud. Ka kaljuronimine sobis, oli ju teadmine, et tagasiteed pole. Sisemine kell kontrollis kahekordse tähelepanuga, kuid ikka liiga palju riskantseid samme. Ime, et keegi meist alla ei sadanud. Polnud mingit välist tiivustust, ka tipus tuli endale peale sundida võidurõõmu saavutatust. Kas tuli tõesti liiga kergesti?

Rõõm oli suur alles laagris. Milline tore tunne suruda teistel kätt.

Ets

Ei saa salata - me olime valmistunud selleks ja valmis minema täie panga peale (teiste eest ütlen vaid niipalju, kui arvan end võimeline olevat tajuma üldist meeleolu). Alpinistlikus mõttes oli see kahtlemata minu senises elus raskem marsruut, pealegi selline, mida oleks kahtlemata kogu ulatuses pidanud läbima kõies. Jah, see oli üks suur avantüür, kus sündmustest just eriti puudu ei tulnud. Ta oli raske, ohtlik, ilus, kõikvõimas - nii abitudon kõik need sõnad tegelikkuse ees. Ma kuulasin seda häält mis mind sinna üles ajas ja ma ei kahetse. Beluhha - Sa oled ilusaim tipp, kuhu ma jõudnud olen.

Sven

6.VEEBRUAR - 10.MATKAPÄEV
Allatulek Beluhhalt.

-34
-16°/-16°
-30°
3 t.20 min.

Lahkumine külmlaagrist venis pikema aja peale. Esimesed - Pille ja Sven lahkuvad 11 paiku. Enamus ülejäänuid kell 11.40. Allatulek on kiire ja kerge ning ootamatult lühikene. Ka aklimatt on ootamatult (tegelikult juba eile) salakesi saabunud. Päike paistab, ilus, soe. Tunni ajaga on esimesed ehk mõnisada meetrit

edasi liikunud. Jürka leiab, et oleks soodsam tõbised nööri otsas alla libistada. Kõik on sellega päri va. haiglased. Nöör otsitakse välja ning jätakse asi hädaliste endi hooleks. Antud võimalust nad siiski ei kasuta.

Suusasõit oli väga libe ja peesitamine endises laagripaigas mõnus. Öölaager saab suure lehise alla Ülemjeblast allapoole. Saame Jürkaga siberi seederänni kände, mis, nagu hiljem selgub, siiski ei põle. Ööst kujuneb külm soeõõbimine, mis on üpriski raske meelsust põhjustav, sest taoliseks jamaks pole valmistunud ja öö on külmem kui tavaliselt.

Ülalt nõlvalt oli üliväga vaimustav vaadata alla laagri-sebimisele, otsekui Önnistegija pilve piirilt. Mis söögiks oli, ei mäleta.

Erilisi mõtteid päeva jooksul ei tekkinud.

Jaak

7.VEEBRUAR - 11.MATKAPAEV Ülemise Sadula kuru

hommikul -34°
õhtul -27°
6 t. 30 min.

Vaatamata Pille ja Sveni jalgade seisundile otsustati täna siiski üle Sadula ronida. Esimene hommikusöök Atsilt, kes -34° pakases suutis soolapakist välja urgitseda küllaltki paraja koguse. Hommikusest maisipudrust ei läinud rohkem sisse kui üks lusikatäis. Juhtub. Kakao ja saiakuivikud andsid küll täiskõhu tunde, kuid vähe jõudu. Oodatud keskmise raskusega päevast tuli jälle paras maso. Seda tänu valesti valitud tee. Pärast tunnist rajaajamist otsustasime tõusta mööda laviinijälge. Raskem ju oli, kuid efekt ka silmanähtav. Paraja seljakoti all oli tunda jalaja tuharalihaste tubli tööd. Mul veel Beluhhast jalad valusad (!). Ometi oli 10 päeva masot seljataga. Ülevalpool läks järsemaks ja siledamaks. Tuli kassid alla panna. Samas alustas Jaak tükk maad allpool serpentiini suuskadel hoides kuru paremale poole. Meie kolmekesi (mina, Ats ja Jürka) aga tõusime mööda kõva kuluaari vasakule. Plaan minna ribile, sealt rahulikult kurule. Muret tegi Pille olukord, kes oli kaugele maha jäänud. Ka Heli ei tundnud ennast kõige paremini. Laviinist kõvaks ja siledaks töödelatud kuluaar hakkas käima pinna peale. Tuli tahtmine kindlate astmete järele. Siit suund ribile. Seal aga lumi küllalt paks ja tõus raske. Pidi minema. Ühel hetkel turgatas mõte nõlva lõikamisest, et mitte asjatult kõrgust võtta. Olime ju kurust kõvasti kõrgemale tõusnud. Lumi põlveni, kohati ka puusadeni. Ats otsustas jätkata tõusu vanast kohast. Jürka leidis meeldivama minna teisel pool kuluaari (ainult vahel kostis lauseid, et siit ma üles ei lähe). Üles läks ta seljakotita, viimase tassis pärast järgi. Ise aga üritasin nõlva edasi lõigata. Suhkurjas lumi ulatus peagi rinnuni. Praktiliselt oleks nõlva lõikamine olnud laviini vallapäästmine. Hirmust ja väsimusest pöörasin tagasi Atsi jälgedesse ja nii olimegi peagi kõik kolm väikeses lamedas tipus. Alla läksime mööda ahmi jälgi. Sven ja Jaak olid ka kurul. Tegime lõuna. Ainult Heli oli puudu. Kuru teiselt poolt oli vähe laugem ja kohevama lumega. Mina, Jaak ja Jürka läksime ees, Ats pandi Helit ootama (jõudis kurule kell 5). Orus paistis olevat ka suusarada (oo õnnistust). Võtsime kolmekesi kursi sellele. Öömaja leidsime mahajäetud jahionnis, kus kõiki seinu ja lage palistasid jääkristallid. Kuna ahju sees polnud, tuli oma agregaat välja võtta. Toru aknast välja ja agregaat ahi põlema. Viimasel nagu kombeks, jagus soojust ainult alguses. Siis oli ka kõik. Kas

jälle külm? Jaak tegi ühest torust põlve, panime toru onni laest välja. Efekt tühine. Ka Jürka metsikud pingutused puhumise nõi ei andnud tulemusi. Tekkis probleem: kas suits või külm? Otsustati viimase kasuks. Neli läksid narile magama, ise koos Sveni ja Pillega põrandale. Vaatamata sellele, et keegi öistest väljakäijatest oli ukse lahti jätnud, oli magada soe (!).

Ets

8.VEEBRUAR - 12.MATKAPÄEV Sarajevo taliolümpia avapäev

Alumisse Laagrisse

-30°
-28°

3 t. 10 min.

Kümnele telgiööbimisele järgnenud onniidüll ei kujunenud küll eriti täiuslikuks, kuid oli siiski paras vaheldus telgilae hõõrajatele. Ärgata võis rahulikult, Sven oli hommikusöögi vaqtamata räigele kirumisele siiski viisakal ajal valmis saanud. Lootusega pääseda kerge päeva ja homse pühkepäevaga asutas seltskond end tee. Oli üks ilusamaid ilmu, mis lubas uskuda, et ka sellel karmil maal on kevad ja vast suvigi võimalikud. Mets oli täis lindude siutsumist ja muid kevadisi naginaid. Seedrid kandsid oma jämedatel tüvedel lumepalli-mütsikesi, mis kevade tulekul neid küllap eriliselt rõhuma kippusid. Juhtimas oli meid tundmatu kütt, kelle jäljed soovitud suunda tõmbasid.

Mõnesaja meetri pärast selgus, et olime ühe geniaalseima ööbimise kaotanud. Tõeline, tegutsev jahionn, mille kõrval meie oma lausa paroodiana tundus, oli jäänud õhtustele otsijatele liig kaugeks.. Aga võib-olla oligi see onnile hea, jäi tema süütus meist proovimata ja Altai jahimehe mõtted kahtlustest vaevamata. Sõitsime piki orgu 2,5 tundi, möödusime jõel grandioosse inimrajatise-na mõjuvast sillast ja alustasime tõusu nn. Nižni Lager'isse, unelmate Eldoradosse, mõtteid millest Jack aeg-ajalt toitidis oma pikaajaliste kogemustega. Ei tulnud ega tulnud see laager tol päeval, mis raskuselt tühine, kuid kuuldavasti kõigile üpris väsitav ja tüütu.

Nagu klassikalises talupojaseriaalis avanes NL kõrgelt oruveerult kogu oma hiilguses. Paarkümmend pruuni palkmaja, kõik mattunud lumelaama alla. 1941-56 tegutses siin volframikaevandajate asula, hiljem on NL muutunud turistide ööbimispaigaks. Majadest on elamiskõlblik üks, kuid see on tõeline palee. Külaliste- raamat seintel ja igakülgne komfort toas muutsid meid kiiresti oma inimesteks. Vist esimest korda soojenesid liikmed üles lõplikult, külmavõetud jäsemed paisusid ja nälgivad kõhud laulsid kooris kaebelaulu. Teadmine, et puhkame siin ka homme, tõi meid tagasi inimesteks, lubas korra rahulikult kaeda olevikku ja mõlgutada tulevikku.

Algasid hoogsad argiaskeldused, üle hulga aja võis inimeste suust kuulda naeru ja naljatusi, taas kiskus seltsijutt filosoofia avaratele lehekülgedele ja kõhud olid meeldivas häämingus saadust. Hubane küünlavalgus, pröksuv ahi, ammu kuivad hilbud, paranevad rebendid ja haavad - oh kaunis hetk, sa viibi veel. Naudinguga sai väljas külmas kusel käidud, jäi teadmine et on, kuhu tagasi tulla. Uneluse katkestas kell 19.23 (kohalik) Jaagu taevas nähtud tundmatu keha. Liikudes idast läände ja olles meile kõigile esimene taoline, põhjustas taevakeha ohtralt arvamusteavaldust. Baikonuri austajad, UFO-mehed ja meteoroloogiad õppinud tõestasid oma. Vaidlused laienesid peatselt üldisematele küsimustele: olemi-

sest ja väljendusest, alpinismist, tippspordist jne. Kaine mõtlemine lõi Jaagu juhitud seainaga taas sügavalt lõhesid "roosamanna" ihalejate ridadesse. Neid naeruvääristati taas, nende lapsikud kiimalused pidid taas sisepingeteks moonduma ja niimoodi julmi realiste lõbustama.

Tendents, mille algus oli täna, on aplussöögilaua taga. Isu ja toitumine on siin suurem kui ühelgi telgiaseemel. Loogiliselt mõeldes jätkub nagu kõike, aga aegmeti tõstab kiskja meis pead. Saame neid nagu arugi, aga kes rohkem, kes vähem libiseme kõik kaasa meid haaranud psühhoosi, aeg-ajalt moraliseerivaid appikarjeid kuuldavale lastes. Kurv. Näib, et kepidistsipliin on praegu eriti vajalik.

Õhtul tuli šeff välja plaaniga teha siinmail ka üks radiaallitsemine. Ei või ju lahkuda nägemata Cortina d'Ampezzot. Muidu spartalik ja masofiilne Sven tutvustas end hoopis paadunud hedonisti ja inimlike nõrkustega olevusena! Mis siis ikka, kes raske südamega, aga poolt oldi. Õhtu saabus gaikselt, sume unevaip laotus üle väsinud inimlaste, keda ootab ees veel 6 rasket mägilasepäeva. Huvitav, kuidas meie omadel Sarajevos läheb? Väga tahaks siiski näha. Vast Kok-Koli jõekese suubumisel emakesse Obi oleme meiegi suubunud suurde argivoolusse, kus aega tasandikku kaeda ja loogetes maailma asjade üle järgi mõelda. Seni aga oleme vaid tilluke ja kärestikuline Kok-Kol.

Ats

9.VEEBRUAR - 13.MATKAPÄEV

Puhkepäev

-24°
-15°
-21°

Juba teist ööd on taskulamp kadunud - kellegi toimkonna suhtes hoolimatu käsi on ta lihtsalt taskusse pistnud. Vähemalt küünal-tikud on täna käepärast, eile oli keegi ka need nahka pistnud. Kompressis jalg ei tahtnud vilti mahtuda - tuli pimedas kobades oma kamasse taga ajada. Egas midagi, tuleb kord maksma panna.

Täna on lõpuks matka oodatud puhkepäev. Öösel oli kõigil võimalus oma äranägemise järgi külge keerata, ka valvesse ei pidanud keegi seekord tõusma. Oli ontlik öö, mida täiendas Jacki poolt kõiki kokakunsti reegleid silmas pidades keedetud tatrapuder topeltkonserviga. Imelik, täna ei olegi vaja kusagile jõuda. Liigutused on muutunud aeglasteks, mõõdetuteks va. lusika liikumine pudrumolli ja suu vahel. Vabatahtlikest moodustatud sonderkomando (Ets, Jürka, Heli) läheb Kok-Koli kurule rada lükkama. Ülejäänud mehed - Jack, Ats ja mina, jääme puude mansasse. Hakkame end just minekule seadma, kui meid peatab võõras hääl väljast - sisse astub vatikuue jalakiläkiga jahimees. Istume maha. Tee panakse üles ja varsti hakkab ka jutt liikuma. Jahimees on sündinud siin külas, millest praegu elamiskõlbulik vaid meie osmik. Lumeolud olevat tänavu haruldaselt head: paar sula on lund tihendanud ja seepärast ei vaju eriti läbi. Lisaks ei ole sellel aastal veel lund sadanud, nii et vanad rajad püsivad. Seedripähkli aasta olla nii hea, et soobel muudkui puu otsas istuvat ja mitte ei vaatagi sööda poole. Aastane soobli litsents siinkandis mehe kohta on 15 nahka á 140 rbl. Kaljukassi naha hind olla tõusnud 150 rublani või isegi enam, nii et ületab soobli. Naaritsat siin pole, oravaid on kah vähe. Põtru, kitsi, hirvi - üldes mitte, seestjaga leidub parasjagu karusid ja koopaoravaid. Lindude jaoks paistab Valge Berelli org olevat lausa paradiis, vähemalt päeval saadab sind igal sammul sädistamine. Jah, aga see jahimehe elu

vist meelakkumine pole. 15. veebruariks peavad litsentsi-sooblid käes olema, kusjuures püssitoru ette ei sattuvat nad kunagi. Suvel tuleb korilase rolli hakata ja kuldjuurt korjata. Palju sealt veel naise-lapse-majapidamise peale aega jääb? Aga eks igaüks vali oma tee ise.

Puder ja tee said valmis ja mehitasime jahimehel nendega ühele poole saada. Käepigistused, head soovid... ja oligi ka meil ülim aeg end liigutama hakata. Võtsime käsile pooliku palkmaja meie osmikust mõnikümmend meetrit ülevalpool. Laepalkide kangutamisel pidi Jack äärepealt kokkuvariseva lae alla jääma. Ahjupuudele lisaks saagisime igale mehele lisaks isikliku "kurupaku", et esimesel liustiku-ööl veidigi telgist külma peletada. Osmikus läks samal ajal lahti äge esteeditsemine - Pille pesi näo ära. Tegime seda pärast isegi ja kuidagi väga naljakas tunne oli... Asi läks lõpuks isegi niikaugele, et Heli asus Jürka pead kasima. Tühja kah peaasi, et mõlemad ise rahulik on. Homme on radiaalipäev. Kas minna traditsioonilisele Berelli liustiku ringile? Vastuargumente kuhjub mitmeid: 1) sai äsja nagu just liustikul trambitud, 2) ees on Kurkure ja Mensu 3) teel Kok-Kolile näeme Berelli liustikku nagunii - seepärast on mõttekam minna teisele poole, käia ühtlasi ära uuel kurul ja heita pilk teisele poole ahelikku Itelgeni jõe lätete poole. Magu täis, nina kreemiseks, jalale kopress ja lavatsile. Saab näha, mida toob homme päev...

Sven

10.VEEBRUAR - 14.MATKAPÄEV
Radiaal Itelgeni jõe orgu viivale kurule

-27°
-20°
-24°
3-4. 30 min.

Puhkepäev onnis mõjus soodsalt. Poole kümne paiku seljakotita liikuma hakates tundsin end kõik üpris hästi. Tõusime piki Kok-Koli harujõekest, kõrgust tuli aegamööda. Beluhha massiiv sundis selja taha piiluma, alles nüüd saime aru, kus me tegelikult ära käisime. Mnjah.

Ilm oli kena, päike küündis aeg-ajalt ka meieni. Põhilised rajasahad Ets ja Jack, nende kannul ka teised, jõudsid kurule veidi enne ühte. Vaid viimane tõusuosa oli järsuvõitu ja kohati kõva firn, millest aga suuskadega väga edukalt üles sai. Kuru oli 1A ja siit avanes mõlemale poole üllatavalt ilus vaade. Itelgeni (ilus nimi) org oli lai ja rahulik, kaetud paksu lumega. Meie tuleku suunast paistsid kätte mõningad ilusad tipud (Altai on ikkagi tohutult ilus, kuigi karm) ja meie homme kuru Ek-Kol. Rahuline ja meeldiv paik sundis kauemaks paigale jääma. Operaator Ats leidis paiga olevat piisavalt ohutu mõningate kombineeritud võtete filmimiseks.

Slalomistid laskusid nagu ikka põrutava hooga, moorid (eriti kirjutaja) üpris abitud. All orus korjati seedrikäbisid, mida õhtul onnis ka usinasti järati. Kolme ajal olime jälle oma majakeses, kus jätkus totaalne õgimine, lebasklemine - üldse elu nautimine. Vahepeal võeti suu täis ka mõnede ilmaprobleemide üle, aga sedapuhku rahumeelselt. Enne und veel väike sebumine homseks teeleminikuks. Viimane öö selles toredas onnis... Siia tuleks küll kunagi tagasi.

Pille

11.VEEBRUAR - 15.MATKAPÄEV

Kok-Koli kuru

-25°
-21°

5 t. 55 min.

Lahkumine Kok-Koli Alumise laagri onnist on kiire ja valut, sest sedapuhku ei loonud head tunnet siin olla. Veidral kombel ei olnud kahe päeva jooksul himu kusagile suusatada ega isegi majast eriti välja minna. Ja mitte ainult minul üksi. Ju oli everlasting neverending külm oma töö teinud, soe maja ja lavats ikka soodsam. Imelikul kombel ei olnud seekordgi puhkus mitte vaimu- ja ihurammu kasvatajateks vaid hoopis vähendajateks. Esimesel jõudmise õhtul lõi veelkord lõkendama jutupeo-vaidluse valgustav miililõkkekene - ikka hädabudismist, aga ka tippspordist ja inimsusest. On ütle mata meeldiv näha noori haritlasi vaidlushoos, ent samal ajal ka väga kurvastav. Sellest edaspidi.

Järgmised kaks päeva suubusid aga helitult tuima matsutamisse ja seedimisse, mille kõrvalt aga vaimutoidus ja mõttevool sootumaks vaibuda võtsid. Ju oli see ihuliku olemise värisevaks baromeetrinoolekeseks, mille seis oli - oleks me seda suutnud õigeaegselt vaadata ning märgata! - üsna tormihoiatuse märkideni kahanemas, , ning üsna varsti pärast hommikust teeleminekut selgus tõde kogu oma elastuses, endisaegne Beluchal kogutud ja Ülemjeblal kontrollitud vorm ning vägevus oli hajund kui kahetuhanda aastane püha peeretus Buddha persest. Ja asja tuum oli veel selles, et tagamaad olid puhtalt vaimlise olluse vallast pärit. Nüüd tagantjärele (13.veebruari) võib ehk suure osa sellest liigitada matkatüdimuse kraesse. Ja see õnnetu hakkas oma vesihalli kogu kasvatama ju üsna esimesest päevast saati.

Hugh

12.VEEBRUAR - 16.MATKAPÄEV

Kurkure liustik - Turistide kuru - Men-Su liustik

-24°
-9°
-19°

4 t. 30 min.

"Ah sa kuradi kurat. Jälle läks ümber. Mina küll nii midagi teha ei saa. Täna jääte kõik hommikusöögita. Kurat... teine ka ümber..."

Nii algas tänane päev. Heli suure kirumise peale ajas end püsti teine priimusemeister Jürka. Ja siis nad panid juba duetis. Üks rahmeldas, teine ei näinud jälle midagi. Jaak ainult ühmas tasakesi suures tusatujus: "Käpardid!" Oli küll kehva süüa teha, aga päris ilma ka poleks tahtnud jääda. Olin ise neljas öövalve, minu ajaks olid mõlemad priimusepotid tulised. Oli oodata kõva bensini kokkuhoidu. Lootused tihti purunevad. Tagatipuks kustus ka ahi ära. Nii me siis ajasime end liustikul püsti, surusime teineteise vastu ja vaatasime kuidas Heli ja Jürka süüa teevad. Lõpuks otsustas kõige külmakartlikum Ats (pole ka ime, sest ise oleks ilma puhhita ammu otsa lõppenud) ahju tule teha. Viiest kaastoodud pakust oli isegi natuke puid järele jäänud.. No nii, lõpuks on kakao valmis. Väga hea oli. Samuti juust. Halvaast ei maksa rääkidagi. 8.45 läks Sven. Kassidega. Ise kohe järel. Kurat jälle vasak jalg külmetab. Võtan tempo üles ehk saab sooja. Svenist mööda. Tühjagi. Jalg lahti ja hõõruma. Nüüd on jälle hea. Edasi Turistide kuru poole. Pärast järsku tõusu läheb Kurkure liustik laugemaks. Ikka kassides. Vajub läbi.

Vorm hea. Muudkui teen rada. Kuru pole enam kaugel. Kuid lõpuks siiski kõrini. Milleks on meil suusad? Kassid kotti, lauad alla. Hoopia teine minek. Pool kaksteist kuru all. Väikesed kommid. Kuru alt lauge, ülevalt järsk kitsas kuluaar. Sven ajab rada. Küll on hea taga tulla. 5 m enne kuru lumi paks ja pude. Astmed ei pea. 12.10 kurul. Väike lõuna. Halvaa kukub nagu tühja lae kaevu. Laskume suuskadel. Pikk tore sõit Men- Su liustikul. Ei tahaks hakata uuesti tõusma kuid mis parata. Kell alles üks. Kassid alla ja üles. Pikk-pikk küllaltki järsk tõus. Meetrit kolmelisada. Mina, Jürka, Sven ees, teised natuke tagapool. Ilm läheb soojaks ja uduseks. Õrnalt tuleb lund. Družba kuru on vaevalt eristatav, kuid siiski näha. Kolme ajal oleme kuru all. Lõpuks jõuavad ka teised kohale. Svenilt pikk lurts laagbipaiga otsinguil. Õrn lumi jõuab püksid niiskeks teha. Sven tuleb. Meetrit kakssada üles ja läheb telgiaugu kaevamiseks. Enne mõned lonksud piiritust. Just Ats paistab eriti janune olevat. Kas tõesti ilm annab viimasel külmööbimisel järele? -9°, seda peaaegu polegi. Telk üleval. Sven võtab hommiku- ja õhtusöögi enda peale. Ehk jätkub bensiini. Nälg on suur. Täna on vaja end kindlasti täis parkida. On väike kurnatuse tunne. Pool juustu võib ära süüa. Lõigata aga on võimatu. Närime niisama. Ka esimene tee ning mannapuder on valmis. Pihutäis kuivikuid ja 10 suhkrut. Milline elu! Varsti ka teine samasugune ports. Kõht on täis. Ilm aga kisub selgeks ja jahedaks. Keeran end Pille ja Jaagu vahele. Täisvarustuses. Saapad kõhu all. Soe!

Vestlus vaibub vähehaaval. Ongi vaikus. Head und!

Ets

13.VEEBRUAR - 17. MATKAPÄEV Üle Družba kuru Ak-Kemi meteojaamani

-24°
-19°
-25°
5 t. 20 min.

Külmööbimine oli kaunis soe, ja hommikune kuum kakao taastas eluvaimu täielikult. Koli kõlku, suusad alla ja ülesmäge. Kaua küll suuskadega ülesmäge ei saanud - kõva firniga kaetud nõlv nõudis kasse. Tegime siis vahetuse ning läksime Etsi juhtimisel serpentiine tehes kurule. Esimene jõudis kurule kell pool kümme, viimane tõusja kümnest. Allakirjutanu pidi viimasel tõusukolmandikul mäest alla sõitma ning tõstis läbilõikavat hädakisa, mispeale abiväed kohale laskusid. Ets haaras hädalise seljakoti ning Sveni moraalsel toetusel kribis kisatõstnu end omal jalal kurule.

Laskumine oli lihtne - krõbistasime mööda lauget mäenõlva alla poole. Jõudsime peagi Ak-Kemi liustikule, kus imetlesime jäist vaatamängu. All orus paistis Ak-Kemi järv, mille kaldal pidi asuma soe ja sõbralik meteoroloogiajaam, kus lootsime öömaja saada.

Liustik lõppes jääkoopaga, millest sai alguse jäätunud jõgi, mis omakorda andis algust kahele järvele. Jääkoopa ees tegime lõunapeatuse. Priimustes oli veel nii palju bensiini järel, et saime kaks teed keeta. Sõime ära ka viimased halvaad. Jaa, matk hakkas juba lõpule jõudma.

Sammusime jõge mööda alla järveni. Enne suurt järve tegime korrastuspeatuse, ikkagi tsiviliseeritud rahva sekka minek. Pille otsis välja peegli ja igaüks püüdis oma välimust võimaluse piires parandada. Kassid said selja kotti pakitud. Paraadrivis marssisime

üle Ak-Kemi järve.

Meid võeti kenasti vastu. Kõigepealt kostitati teega, pärast anti ka potitäis suppi. Tõsi, mehed pidid ka puid tegema. Ööbima kolisime ilmajaama vaatleja igori tuppa uues majas. Kõrvalmaja oli koduks neljale päästeteenistuse noormehale. Varustamine käib siin helikopteriga ja elu on üllatavalt mugav.

Ohtu möödus päiliselt teed juues, süües ja toas leiduvaid ajakirju ning raamatuid sirvides.. Tuba läks nii soojaks, et aeg-ajalt tuli välisuks lahti teha. Öö möödus mägirändurite õndsas norina saatel.

Heli

14.VEEBRUAR - 18.MATKAPÄEV

Ak-Kemi HMJ-st karjuse onni

-19,4°

-20°

-25°

6 t. 30 min.

Norin ei saanud paraku nii õndsalik olla nagu Heli seda mäletab. Eile olime kuulda saanud vapustava ootamatuse - duce on surnud. Elasime hinges lühidalt läbi temaelutee viimased aastad ja ennustasime tulevikku. Jupike noorust oli jälle paratamatult kadunud, möödunud üks võimuperiood meie alluva-elus. Mis küll ometi toimub praegu meie suurel maal, Sarajevos?

Nagu ikka on Ets kuratlikult unetu ja saab oma toimkonnaga ennetähtaegselt valmis. Mingi segu õgimine ja sejärel pikatoimeline sebimine. Jaama päriselanikud magavat lõunani, vaid vaatleja Igor jäi meiega (Heliga) pikemalt hüvasti jätma. Veel paistab lõunas Beluhha püstloodne astang, veel valendavad lumised harjad, siis kaob kõik tihedasse seedrimetsa, mis Ak-Kemi ääristades meid täna saatma hakkab. Siit jääb üle vaid laskuda, koduse Raekoja platsini veel ühe kahe kilomeetri, Tjungurini vähem (ah jaa, pidi olema veel ka üks Mineperse kuru, mis jalgu taas teistpidi pingestab). Meie suusa(kandmis)matka järjekordse etapi algus oli hoogne, aga tüütu, tuli pidevalt hoolt kanda et suusad puudega ei kontakteeruks. Mägede pojale tundus selline mets mõnevõrra ahistav ja kitsas, avarusi mõõtma harjunud silmad olid raamides. Reisi kulg oli järgmine: poolteist tundi metsas, tund aega jõge pidi, edasi ronis suvine rada kanjoni veerel mäkkega soovinudki sealt alla tulla. Igavene maso, kus lootusi kuidagi täituda ei lastud ja lõunaks polnud paremat paika kui okslik padrik mäeveerul. Pikas kõhupetmiste ahelas oli seekordne lõuna mõneti kopsakam. Ohvriks juust, mida taas salakavalalt eelnevalt soojendatud. koos saiapuruga meeldis kõhutäis. Tunnikese hiljem jõudsid kohale ka Sven ja Pille. Jaa, Beluhha vólga tuleb meie grupis veel kaua maksta, pealegi on šefi teravat silma veel teravam okas tabanud.

Jätkates jõuame Etsi ja Jaaguga juhtgrupiks. Uletame teel mitmeid jõgesid, mille väljapakitsev vesi märgab meie torpade taldasid ja moodustab koorikukesi. Ilma vaimse kompensatsioonita maso lõpeb koos metsaga, algavad mäginiidud viitavad inimõjutus-tele, mis peagi omandavad lausa agraartööstusliku välja iseloomu. Põhukuhjade vahel vedelob mitmeid maaharimisriistu, kõikjal on tunda industriaalse agrotööstuse puuteid. Peagi kohtame ka siinset lammaste juhtkarjust, noorepoolset tsurkat, kes meid hõinakuhjal istudes tülpinult uudistas. Tol hetkel tundus, et õhtuks end talle toaknaslaseks ei määri. Et MP kurul olevat normaalne izbuška, siis traavisime kolmekesi edasi. Olin väga näljane, määketõus vaevaline. Önn oli keskmine, valmistusime seal harjuma.

Juhtus teisiti.

Sai Ets oma vihatud ahju paika panna, kui saabus kurnatud Jürka uue sõnumiga: alla tagasi, lambur võtab onni. Needusi taevasse saates ja allolijaid kirudes tuli siiski nendeni laskuda. Sefi silm on vahepeal marliseks saanud ja olukord onnis tundub tõsine. Uljaspead, kes veel täna Tjunguri olid lootnud jõuda, taltusid, matka raskepärane takt oli meid taas rivisse tõmmanud, et astuda ühte jalga.

Peremees talus polnud päevane. Napisõnaline, liigkasuvõtja välimusegataat oli morn, vist oli mingi südametunnistuse raasuke teda meid vastu võtma sundinud. Nüüd näis ta seda kahetsevat. Maso ja vigastused on grupi juba mitu õhtut endasse surunud, seltsielu ei mäleta juba ammugi. Lisanduv aplus ja muud pinged ei luba tekkida rahulikel õhtupoolikutel. Ootame kõik matka lõppu. Kui kaua juba (hea et asjad juba poole kuru peal on, vast jõuab homme kutserla poeni)?

Ats

15.VEEBRUAR- 19.MATKAPÄEV

Üle MP kuru ja Tjunguri

-29°

-20°

-34°

4 t. 50 min.

Ärkan mõni minut peale kuut. Jaagu sebumise peale ahju juures. Avan aeglaselt silmad ja püüan osmikuhämarusest mingit pilti saada. Pilt tuleb selge. Koban käega sidet vasaku silma kohalt. Sidet polegi. Silm on hoopis lahti ja näeb. Imelik. Proovin aeglaselt vaadata vasakule (eile lõppes see lõhestava valuga peas), teen veel paar ringi, silmadega mõistagi - vältu pole: prednisoloonimähis on öö jooksul imet teinud. Uni on kui käega pühitud. Ajan kiiresti saapad-torpad jalga, viskan puhhiselga ja kobin välja. Öösel on pakane jälle võimust võtnud, lumi krudiseb mõnusalt jalge all pea kohal on tähistaevas. Küll see stereopilt on ikka ilus!

Meenub eelmine päev: meteojaamast laskumisel jääb Pille tasapisi teistest maha, tema keps ei kannata sellist tempot. Ta on niigi tulnud fantastiliselt - haige jalaga üle nelja klassifitseeritud kuru, mägi-Altai kaardi ühest otsast teise välja. On vaja veel ainult kaks päeva vastu pidada ja Pille teab seda, ta tuleb nii kuidas suudab. Tean et kaasa tunda ei tohi - siis variseb ka tugev inimene kokku. Teen siis nii, et liigun omas tempos Pillel eest ära kuni kuuldekauguseni ja ootan siis niikaua kuni ta nähtavale ilmub ja nii ikka ja jälle. Märkan et need üürikesed puhkusehetked kuluvad mullegi ära - mu enda parem kark ei ole ka veel suurem asi ja väikesed pausid mõjuvad talle ilmselt hästi. Ja nagu sellest veel vähe oleks - eiline pind vasakus silmas (satus sinna puude tegemisel) hakkas tasapisi märmlit tõstma. Tema rahustamiseks olen sunnitud aeg-ajalt lund kahmama ja vastu silma suruma - mõjub põletikulisele silmale kerge tuimestusena. Lõuna ajal ütleb Pille: "Kui hea, et sa mind ootasid, vähemalt teadmine, et sa üksi ei ole." Arvasin, et tegin õigesti kui eelväest järeleväkke ümber formeerusin. Täpsustame oma asukohta kaardil. Jaa, oleme tulnud täitsa ilusa jupi maad. , kuid veel ilusam jupp on veel minna. Peale lõunat kordub üldjoontes sama stsenaariumi järgi - ülejäänud mõned tõmbavad minema, meie Pillega jääme taha kokordama, natuke maad meist eespool murrab endale ähkides teed Heli, kellele eelväest lisandub peagi seljakoti rihtmaga hädas olev Jürka. Kõige viimasena tuleb aga hoopiski ... üks väike ja must krants, kes end ilmselt meteojaamast alates meile külge haakis. Kõll viis jõuame mäenõlvale, mille all lamburiosmik. Siit algab ka tõusutee MP kurule. Oleme neljakesi - Pille, Heli, Jürka ja mina.

Ets, Ats ja Jaak on kuru poole läinud. Kas nad tõesti loodavad täna Tjunguri välja jõuda? Mõttetus. Sinna on veel tavalise päeva- teekonna jagu (6 käigutundi) maad. Erinevad võimalused keerlevad peas. Seda, mis seisukorras Pille jalg on, pole mul vaja küsida - tean enda oma põhjal küllalt täpselt. Alustada tuleb lamburionnist, ehk õnnestub öömajale saada. Õnnestubki. Saadan Jürka meestele järgi naised hakkavad õhtusööki vaaritama. Pille teeb mu silmale predniso- loonimähise. Üritan ka midagi teha - avan paar konservi, kuid valu ei tasu vaeva. Tõmbun lavatsi nurka ja sulen mõlemad silmad, nii on kõige parem. Väljast kostavad hääled, grupp on niisiis jälle koos, söök ka juba valmis. Sööma peab. Lasen kruusitäie sooja sup- pi kōrist alla ja tagasi lavatsi nurka. Kōik. Film katkeb, õige- mini lõpeb, edasi ei mäleta midagi.

Heidan veel kord pilgu tähistaevale ja lipsan telki onni tagasi, sooja. Hommikusöök. Poole üheksa paiku hakkame Pillega astuma. Eiline esikolmik võib endale lubada veel lühikest vestlust onni peremehega - nende seljakotid on 3 kilomeetrit ees.

Kitsas hobusetee kruvib end metsa vahel sujuvalt ülespoole. Esialgu läheb täitsa ladusalt. Poole üheteist paiku jūan MP ku- rule. Ats ja Jürka on juba üleval. Mõne minuti pärast tuleb Jaak, tema järel Pille. Viimane kurušokolaad. Palju teda just pole, aga asja ette läheb küll. Etsil on täna ida targa ettekuulutuse jär- gi õnnepäev ja tõepoolest: ta unustab oma raha koos passiga lam- buri onni, saab veel kord sama rada tallata ja lõpuks läbi sekel- duste oma asjadki kätte. silo

MP kuru aluselt metsateelt korjab Kutšerla küla metsaveetraktor meid ükshaaval üles. Kutšerla küla taga saab kogu kamp jälle kok- ku. Ats, Jürka ja Jack on jõudnud vahepeal Kutšerla poest läbi käia ja 3 kilo kaeraküpsiseid osta. Lõuna: viimased vorstijupid koos küpsistega kaovad ablaste lūgade vahele. Toit va. mõned paki- supid, on otsas, oleme omadega täpselt välja tulnud. Tjungurini jääb kõigest 3 kilomeetrit ja sedagi allamäge mööda autoteed. Pillel hakkab külm ja tõmbab minema. Teen sedasama, ülejäänud kamp jääb veel lõualuid liigutama. Parempäheps töötab korralikult, vist tunneb temagi matka lõpuhõngu. Panen tempot juurde, üks käänak, teine ja olengi all Katuni jõe ääres - need viimased kilomeetrid kulusid täiesti märkamatuks. Astun suurele rippsäilale, mis on nagu sümboolseks lõpuväravaks - oma teise otsaga toetub ta Tjungu- ri pinnale. Viimased meetrid. Finiš.

Otsin kotist välja mõlemad fotoaparaadid. Kaua ootama ei pea, sealt tulebki meie võidukas naispaarisrakend Heli-Pille. Paar klõpsu ja on nemadki finišis. Edasi tulevad Ets, Ats ja Jack. Paraadi lõpetab Jürka, kes olukorra pidulikkust tajudes tulebki paraadsammul. Moodustame spaleeri. Nagu saatuse pilkena jäävad J Jürka suusad veel viimasel meetril silla põiktalasse kinni. Pinged vabanevad, keegi ei suuda naeru tagasi hoida. Pille istub kõveras maas. Väike Jürkalik rabelemine ja ongi kõik kohal. Matk on lõppenud.

Sven

Tartusse jõudsime 21.veebruaril. Järgmisel päeval leidsid tohtrid, et Pillel on jalaluu murd.

7.8. Temperatuuri graafik

7.9. Kõrguste graafik

